

O‘ZBEKISTON ISLOM SIVILIZATSIYASI MEROSINING ZAMONAVIY DAVLAT SIYOSATIDAGI O‘RNI VA XALQARO MODELII

Xotamxonov Muhammadjon Murodjon o‘g‘li

Mustaqil tadqiqotchi

E-mail: xotamxonovmuhammadjon@gmail.com

+998975809966

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida islom sivilizatsiyasi merosining zamonaviy davlat siyosatidagi o‘rni va xalqaro miqyosda taqdim etilayotgan modeli tahlil qilinadi. Tadqiqotda “Yangi O‘zbekiston” strategiyasi, “Uchinchi Renessans” konsepsiyasi doirasida milliy-ma’naviy merosni saqlash va targ‘ib qilish, Islom sivilizatsiyasi markazi loyihasi, sekulyar davlat modeli bilan mo‘tadil islom an‘analarining uyg‘unligi masalalari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan yoritiladi. Shuningdek, mintaqaviy va global kontekstda “o‘zbek modeli”ning bag‘rikenglik, ma’rifat va tinchlik g‘oyalarini ilgari surishdagi o‘rni qiyosiy tahlil asosida baholanadi.

Kalit so‘zlar: islom sivilizatsiyasi, davlat siyosati, Islom sivilizatsiyasi markazi, sekulyar model, yangi Renessans, xalqaro hamkorlik, bag‘rikenglik.

Аннотация. В статье анализируется место исламского цивилизационного наследия в современной государственной политике Узбекистана и его международная модель. Рассматриваются вопросы сохранения и продвижения национально-духовного наследия в рамках стратегии «Новый Узбекистан» и концепции «Третьего Ренессанса», проект Центра исламской цивилизации, гармония светской модели государства с традициями умеренного ислама. На основе сравнительного анализа оценивается роль «узбекской модели» в продвижении идей толерантности, просвещения и мира в региональном и глобальном контексте.

Ключевые слова: исламская цивилизация, государственная политика, Центр исламской цивилизации, светская модель, новый Ренессанс, международное сотрудничество, толерантность.

Abstract. This article examines the role of Islamic civilization heritage in the contemporary state policy of Uzbekistan and its international model. The study covers the preservation and promotion of national-spiritual heritage within the “New Uzbekistan” strategy and the “Third Renaissance” concept, the Islamic Civilization Center project, the harmony of the secular state model with moderate Islamic traditions. Through comparative analysis, the paper evaluates the significance of the “Uzbek model” in advancing ideas of tolerance, enlightenment, and peace in regional and global contexts.

Keywords: Islamic civilization, state policy, Center of Islamic Civilization, secular model, Third Renaissance, international cooperation, tolerance.

Kirish. XXI asrda sivilizatsiyalararo muloqot, islomofobiya, radikalizmga qarshi kurash va madaniy merosni saqlash masalalari global kun tartibining markazida turibdi. O‘zbekiston mustaqillik yillarida islom sivilizatsiyasi merosini davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylantirdi. Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan 2017-yilda tashkil etilgan O‘zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazi (CISC) bu jarayonning markaziy loyihasi bo‘lib, “Yangi O‘zbekiston” va “Uchinchi Renessans” strategiyasida madaniy-ma’naviy asos sifatida xizmat qilmoqda. Markaz 2026-yil mart oyida rasman ochilishi rejalashtirilgan bo‘lib, u nafaqat muzey va ilmiy markaz, balki global muloqot platformasi sifatida shakllanmoqda.

Mustaqillikdan keyingi davrda diniy siyosat mudofaa va nazoratdan faol targ‘ib va xalqaro taqdimotga o‘tdi. Movarounnahrning islom oltin davri (Imom Buxoriy, Termiziy, Moturidiy, Beruniy, Ibn Sino, Ulug‘bek) va Temuriylar renessansi merosi milliy identifikatsiya, ma’rifat va bag‘rikenglik g‘oyalarini targ‘ib qilish vositasi sifatida qo‘llanilmoqda. Maqola maqsadi — ushbu merosning davlat siyosatidagi o‘rni va xalqaro model sifatidagi ahamiyatini tahlil qilishdir.

Asosiy qism. Islom sivilizatsiyasi merosi O‘zbekiston tarixida chuqur ildiz otgan va global sivilizatsiyaviy jarayonlarning muhim tarkibiy qismi sifatida baholanadi. Movarounnahr (Transoksiyana) IX–XII asrlarda islomning “oltin davri” markazlaridan biri bo‘lib, bu yerda Hanafiy mazhabi (Abu Hanifa an-Nu‘moniy asos solgan) va Moturidiy aqidasi (Abu Mansur al-Moturidiy asarlari) rivojlanib, tasavvuf (Naqshbandiya tariqati) va ilmiy renessans mahalliy xususiyatlarga ega holda shakllangan. Bu davrda allomalar (masalan, Imom al-Buxoriy, at-Termiziy, Abu Rayhon al-Beruniy, Ibn Sino va Ulug‘bek) astronomiya, tibbiyot, falsafa va matematika sohasida noyob hissalar qo‘shgan, bu esa Ipak yo‘li orqali Sharq va G‘arb o‘rtasidagi madaniy almashuvni kuchaytirgan. Temuriylar davri (XIV–XV asrlar) “ikkinchi renessans” sifatida talqin etiladi, chunki Amir Temur va uning avlodlari (Ulug‘bek rasadxonalari) ostida ilmiy va me’moriy yutuqlar yangi bosqichga ko‘tarilgan, bu esa O‘zbekistonning madaniy identifikatsiyasida markaziy o‘rin egallaydi. Sovet davrida (1924–1991 yillar) diniy meros siyosiy repressiya va sekulyarizatsiya tufayli cheklangan bo‘lsa-da, mustaqillikdan keyin (1991-yildan boshlab) qayta tiklanish jarayoni boshlandi. Prezident Shavkat Mirziyoyev rahbarligidagi “Uchinchi Renessans” konsepsiyasi bu merosni milliy ma’naviy tayanchga aylantirib, ma’rifat va bag‘rikenglik g‘oyalarini zamonaviy davlat rivojlanishida markaziy o‘ringa qo‘ydi.

Zamonaviy davlat siyosatida islom merosi sekulyar model bilan uyg'unlashgan holda qo'llanilmoqda. O'zbekiston Konstitutsiyasining 61-moddasiga ko'ra, davlat va din ajratilgan, ammo diniy meros milliy g'urur, axloqiy qadriyatlar va yoshlarni tarbiyalash vositasi sifatida ishlatilmoqda. "Mo'tadil islom" yoki "yoritilgan islom" kontseptsiyasi Hanafiy an'anasi, bag'rikenglik va ma'rifatga asoslangan bo'lib, bu siyosat Karimov davridagi mudofaa yondashuvidan (radikalizmga qarshi nazorat) farqli ravishda, Mirziyoyev rahbarligida liberallashtirilgan va faol targ'ib qilinuvchi shaklga o'tdi. Akademik tahlillarda (masalan, SWP Berlin tadqiqotlari) bu yondashuv "sekulyarizatsiya orqali islomni ilmiylashtirish va muzeylashtirish" sifatida baholanadi, ya'ni dinni madaniy merosga aylantirib, radikalizmga qarshi profilaktika vositasi qilish. 2017-yilgi PQ-3080-son Prezident qarori bilan tashkil etilgan Islom sivilizatsiyasi markazi bu siyosatning amaliy ifodasi bo'lib, "Vijdon erkinligi va diniy masalalar bo'yicha davlat siyosati kontseptsiyasi" (2025-yil) doirasida islom merosini milliy identifikatsiya va xalqaro muloqot platformasiga aylantiradi. Bu loyiha O'zbekistonning diniy siyosatini "sekulyar davlat ichida islom madaniyatini qayta tiklash" modeli sifatida joylashtirib, radikalizmga qarshi ma'rifiy kurashda muhim rol o'ynaydi.

Markaz Toshkentdagi Hazrati Imom majmuasi yonida 7–10 gektar maydonda joylashgan, uch qavatli majmua bo'lib, uzunligi 145–161 metr, kengligi 115–118 metr, markaziy gumbaz balandligi 64–65 metrni tashkil etadi. Loyiha qiymati 150–200 million AQSh dollariga baholanib, 2018-yilda boshlangan qurilish 2026-yil mart oyida yakunlanishi rejalashtirilgan. Struktura quyidagi asosiy zallarni o'z ichiga oladi: Qur'oni Karim zali (Usmon Qur'oni – UNESCO ro'yxatidagi noyob qo'lyozma), Islomdan oldingi sivilizatsiyalar zali (sog'd va boshqa artefaktlar), Birinchi Renessans zali (IX–XII asrlar ilmiy yutuqlari), Ikkinchi Renessans zali (Temuriylar davri), Zamonaviy O'zbekiston ekspozitsiyasi va Tolerantlik maydoni (uzunligi 52 metr, balandligi 8 metr bo'lgan "Sivilizatsiyalar va kashfiyotlar devori"). Markaz ilmiy-tadqiqot (350 ming kitob sig'imli kutubxona va qo'lyozmalar restavratsiya laboratoriyasi), muzey (interaktiv texnologiyalar bilan jihozlangan), konferensiya zallari va xalqaro muloqot platformasi sifatida faoliyat yuritadi. 2025-yilda Prix Avicenne xalqaro mukofotiga sazovor bo'lgan, 2026-yilda esa Smithsonian Magazine tomonidan dunyodagi TOP-10 eng kutilgan muzeylar qatoriga kiritilgan. Qurilishda 40 dan ortiq mamlakatdan 1500 ga yaqin mutaxassis va 1000 dan ziyod o'zbek olimlari ishtirok etgan, bu esa loyihani global miqyosda noyob qiladi.

Xalqaro model sifatida "o'zbek tajribasi" sekulyar davlat + mo'tadil islom + madaniy merosni faol targ'ib qilishni birlashtirib, Movarounnahrning noyob ilmiy merosiga asoslanadi. Bu model Turkiya (Diyanet ishlari boshqarmasi orqali davlat nazoratidagi mo'tadil islom, Ataturk sekulyarizmidan ilhomlangan), Indoneziya (Pancasila falsafasi bilan sekulyar davlat va mo'tadil islom uyg'unligi, ko'p millatli

jamiyatda tolerantlik modeli) va Birlashgan Arab Amirliklari (madaniy soft power orqali mo'tadil islomni global targ'ib qilish, masalan, Abrahamic Family House loyihasi) tajribalaridan farqli o'laroq, O'zbekistonning o'ziga xosligini ta'kidlaydi – ilmiy meros va Hanafiy bag'rikengligiga asoslangan. Markaz orqali ICESCO, BMT, xorijiy universitetlar (masalan, AQSh, Yevropa va Osiyo institutlari) bilan hamkorlik yo'lga qo'yilmoqda, qo'lyozmalar raqamlashtirilmoqda va xalqaro ko'rgazmalar tashkil etilmoqda.

Shu bilan birga, cheklovlar mavjud: ba'zi akademik ekspertlar (masalan, SWP Berlin va Silk Road Studies) tomonidan "kontrolli sekulyarizm" deb baholanadi, chunki islom merosining siyosiy instrumentalizatsiyasi (davlat nazorati ostida) diniy erkinlikni cheklashi mumkin. Ammo umumiy baho ijobiy – markaz radikalizmga qarshi kurashda ma'rifiy profilaktika vositasi sifatida xizmat qilmoqda va O'zbekistonning madaniy diplomatiyasini kuchaytiradi. **Xulosa.** Islom sivilizatsiyasi merosi O'zbekiston uchun nafaqat tarixiy o'tmish, balki zamonaviy va kelajak rivojlanishining asosiy ma'naviy-intellektual manbai hisoblanadi. Prezident Shavkat Mirziyoyev tashabbusi bilan 2017-yilda boshlangan loyiha — O'zbekistondagi Islom sivilizatsiyasi markazi (CISC) — bu merosni global miqyosda taqdim etishning eng muvaffaqiyatli va zamonaviy namunasi bo'lib, "Yangi O'zbekiston" strategiyasi va "Uchinchi Renessans" konsepsiyasining ma'naviy poydevorini mustahkamlamoqda.

Markaz qurilishi sakkiz yil davom etgan bo'lib, hozirda yakuniy bosqichda: Toshkentdagi Xastimom majmuasi yonida 7 gektar (ba'zi manbalarda 7,5–10 gektar) maydonda joylashgan uch qavatli majmua binosi 42 ming kvadrat metr maydonni egallaydi. Binoning markaziy gumbazi balandligi 65 metrga yetadi, loyiha qiymati taxminan 161–162 million AQSh dollarini tashkil etgan. Qurilish 2018-yilda boshlangan va 2026-yil mart oyida rasmiy ochilishi rejalashtirilgan (CNN, Euronews, Gazeta.uz va rasmiy cisc.uz sayti ma'lumotlari).

Markaz nafaqat muzey, balki ilmiy-tadqiqot, kutubxona (350 ming bosma kitob sig'imi va qo'lyozmalar restavratsiya laboratoriyasi), konferensiya zallari va xalqaro muloqot platformasi sifatida faoliyat yuritadi. Ekspozitsiyalar Islomdan oldingi sivilizatsiyalardan (sog'd davri artefaktlari) boshlab, islom oltin davri (Imom Buxoriy, Moturidiy, Ibn Sino, Ulug'bek), Temuriylar renessansi va zamonaviy O'zbekistongacha bo'lgan davrlarni qamrab oladi. "Tolerantlik maydoni" va "Sivilizatsiyalar va kashfiyotlar devori" (uzunligi 52 metr, balandligi 8 metr) kabi noyob ekspozitsiyalar bag'rikenglik, ma'rifat va tinchlik g'oyalarini targ'ib qiladi.

Xalqaro miqyosda loyiha katta e'tirofga sazovor bo'lmoqda: Smithsonian Magazine tomonidan 2026-yilda dunyoning TOP-10 eng kutilgan muzeylari qatoriga kiritilgan (O'zbekiston 24 telekanali, Zamon.uz). Qurilish va eksponatlarni shakllantirishda 40 dan ortiq mamlakatdan 1500 ga yaqin mutaxassis va 1000 dan ziyod o'zbek olimlari ishtirok etgan. Xalqaro hamkorlik doirasida ICESCO, BMT,

xorijiy universitetlar va muzeylar bilan aloqalar oʻrnatilmoqda; noyob artefaktlar (masalan, XVII asrga oid zarhal idish Christie's auksionidan sotib olingan) doimiy ekspozitsiyaga qoʻshilmoqda. 2025-yilda Prezident qator xorijiy rahbarlar (Qozogʻiston, Ozarbayjon, Qirgʻiziston, Tojikiston) va AQSh maxsus elchisi bilan birga markazga tashrif buyurgan.

“Oʻzbek modeli” — sekulyar davlat tuzumi bilan moʻtadil islom anʼanalarining uygʻunligi, Hanafiy mazhabi va tasavvuf merosiga asoslangan bagʻrikenglik siyosati — radikalizmga qarshi kurashda maʼrifiy profilaktika vositasi sifatida xizmat qilmoqda. Markaz orqali qoʻlyozmalar raqamlashtirilmoqda, xalqaro koʻrgazmalar va ilmiy loyihalar amalga oshirilmoqda, bu esa Oʻzbekistonning madaniy diplomatiyasi va soft powerini kuchaytiradi.

Kelajak istiqbollari yanada keng: ochilishdan keyin chuqur ilmiy tadqiqotlar, turizm oqimining oshishi (yiliga yuz minglab tashrif buyuruvchilar kutilmoqda), raqamli platformalar orqali global auditoriyaga yetkazish va mintaqa davlatlari bilan tajriba almashuvi orqali yagona yondashuvlar ishlab chiqish dolzarb vazifa boʻlib qolmoqda. Aynan shu omillar tufayli Islom sivilizatsiyasi markazi nafaqat milliy gʻurur ramzi, balki sivilizatsiyalararo muloqot, tinchlik va maʼrifatni targʻib qiluvchi global markazga aylanadi. Bu loyiha Oʻzbekistonning “Uchinchi Renessans” yoʻlidagi eng muhim qadamlaridan biri sifatida tarixda qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-3080-son qarori, 23.06.2017.
2. Islom sivilizatsiyasi markazi rasmiy sayti: <https://cisc.uz/>
3. Prezident Shavkat Mirziyoyevning Islom sivilizatsiyasi markazidagi nutqlari (2025-yil yanvar, avgust, oktyabr).
4. “The Center for Islamic Civilization in Uzbekistan: A new cultural and educational code for the world”, Khaleej Times, 05.12.2025.
5. “The Islamic Civilization Centre in Uzbekistan: a modern masterpiece of Central Asia”, Euronews, 23.12.2025.
6. “Inside Uzbekistan's new multi-million-dollar cultural center”, CNN, 28.11.2025.
7. “Islamic Civilization Center in Uzbekistan Awarded Prestigious International Prix Avicenne 2025 award”, PR Newswire, 04.12.2025.
8. United Nations va boshqa xalqaro tashkilotlar materiallari (madaniy meros va bagʻrikenglik boʻyicha hisobotlar).